

SARAH DUNANT

De geboorte van Venus

Leesfragment

Proloog

Niemand had haar naakt gezien, tot aan haar dood. Het was een regel van de orde dat de zusters niet mochten kijken naar menselijk vlees, dat van henzelf noch dat van enig ander. Er was heel wat nagedacht over de manier waarop men zich aan dit voorschrift moest houden. Onder de wijde plooiën van hun habijt droegen de nonnen een lange katoenen hemdjurk, een kledingstuk dat ze steeds aanhielden, zelfs wanneer ze zich wasten, zodat het deels als bescherming fungeerde, deels als handdoek, en nachtpon bovendien. Die hemdjurk verwisselden ze eens per maand (en vaker in de zomer, wanneer de roerloze lucht van Toscane hen in het zweet deed baden) en er waren zorgvuldige instructies voor de juiste procedure: hoe ze hun ogen streng gericht moesten houden op het crucifix boven hun bed terwijl ze zich ontkleedden. Als iemand haar blik naar beneden liet afdwalen, dan was dat een zonde die gebiecht moest worden, en dus niet in de geschiedenis werd opgenomen.

Het gerucht deed de ronde dat zuster Lucretia, toen ze pas in het klooster was, behalve haar roeping een zekere ijdelheid had meegebracht (haar schenking aan de kerk, zo zei men, omvatte onder meer een weelderig versierde huwelijkskist vol boeken en schilderijen die de aandacht van de Weeldepolitie waard zou zijn geweest). Maar dat was in een tijd dat de orde geneigd was tot misbruik en luxe, en sinds de hervorming van het klooster waren de regels strenger geworden. Geen van de tegenwoordige bewoonsters kon zich iets van zo lang geleden herinneren, afgezien van Eerwaarde Moeder die omtrent dezelfde tijd als Lucretia bruid van Christus was geworden, maar sinds lang dergelijke wereldse zaken de rug had toegekeerd. Wat zuster Lucretia zelf betrof, ach, die praatte nooit over haar verleden. Ze had de afgelopen paar jaar trouwens toch heel weinig gezegd. Dat ze vroom was, leed geen twijfel. En zoals haar botten zich kromden en aan

elkaar kleefden van ouderdom, zo waren ook haar vroomheid en kuisheid in elkaar opgegaan. In zekere zin was dat een vanzelfsprekend verschijnsel. Zelfs als ze zich tot ijdelheid verleid had gevoeld – waarin had ze zichzelf kunnen spiegelen? Het klooster bezat geen spiegels, de ramen waren niet van glas voorzien, zelfs de visvijver in de hof was ontworpen met een fontein in het midden die een eindeloze regenbui veroorzaakte, om eventueel narcisme in het wateroppervlak te voorkomen. Natuurlijk is zelfs in de zuiverste orden enige overtreding onvermijdelijk, en er waren tijden geweest dat men een paar van de meer wereldwijze novices erop betrapt had naar hun eigen portret, heel klein weerspiegeld in de ogen van hun oudere kloostergenotes, te turen. Meestal echter trok die neiging weg naarmate het beeld van onze Heer ging domineren.

Zuster Lucretia leek al enkele jaren niemand meer rechtstreeks aangekeken te hebben. In plaats daarvan had ze steeds meer tijd besteed aan bidden in haar cel, waar haar ogen troebel werden van ouderdom en liefde Gods. Naarmate ze zeker werd, was ze vrijgesteld van handarbeid, en terwijl de anderen werkten, kon men haar zittend in de tuin vinden, of in de kruidenhof die zij voorheen had verzorgd. In de week voor haar dood was ze daar gezien door de jonge novice zuster Carmilla, die geschrokken was omdat ze de bejaarde non niet zittend op de bank aantrof maar uitgestrekt op de kale grond, haar lichaam onder het habijt opgezet door het tumorgezwel, haar hoofdbedekking afgevallen en haar gezicht schuin omhoog naar de zonnestralen op die late middag. Een dergelijke ontkleding was een schandelijke inbreuk op de regel, maar tegen die tijd had de ziekte zich al zo ver in haar gevreten, en was haar pijn zo overduidelijk, dat de Eerwaarde Moeder zich er niet toe kon brengen haar te kapittelen. Later, nadat de overheid vertrokken en het lichaam eindelijk afgevoerd was, had Carmilla het roddelverhaal van die ontmoeting de wereld in geholpen aan tafel in de refter, en ze had verteld hoe het weerbarstige haar van de non, bevrijd uit haar kap, zich als een grijze stralenkrans rond haar hoofd had uitgespreid, en hoe haar gezicht gestraald had van geluk; alleen had de glimlach om haar lippen eerder getuigd van triomf dan van verzaliging.

In die laatste week van haar leven, toen de pijn in steeds grotere golven opdrong en de onderstroom ervan haar meesleurde, begon de gang buiten haar cel naar de dood te rieken; een kwalijke geur alsof haar vlees nu al wegrotte. Het gezwel was tegen die tijd zo groot en pijnlijk geworden dat ze niet meer kon zitten. Ze haalden er kerkelijke artsen bij, en zelfs een dokter uit Florence (vlees mocht ontbloot worden ter verlichting van lijden), maar zij had hen allen afgewezen en haar doodstrijd met niemand gedeeld.

Het gezwel bleef niet alleen afgedekt, maar ook verborgen. Het was zomer geworden, en in het klooster was het heet overdag en broeierig bij nacht, maar nog steeds had zij geheel gekleed onder de deken gelegen. Niemand wist hoe lang de ziekte al in haar vlees had huisgehouden. De omvang van het habijt was bedoeld om elk vermoeden van gestalte of vrouwelijke welvingen te verbergen. Vijf jaar eerder, tijdens het grootste schandaal in het klooster sinds de slechte oude tijd, had een veertienjarige novice uit Siena negen maanden van groei zo goed weten te verbergen, dat ze pas betrapt was toen de keukenzuster resten van een nageboorte vond in de hoek van de wijnkelder; omdat ze vreesde dat het de ingewanden waren van een of ander half verslonden dier, was ze blijven zoeken tot ze het kleine, opgezwollen lijkje, verzwaard met een zak meel, in een vat miswijn had gevonden. Van het meisje zelf was geen spoor meer te bekennen.

Toen zuster Lucretia werd ondervraagd nadat ze voor het eerst was flauwgevallen tijdens de metten, een maand eerder, had ze bekend dat het gezwel in haar linkerborst er al enige tijd zat, en dat het met de kwaadaardige energie van een kleine vulkaan tegen haar huid drukte. Vanaf het eerste begin echter had ze erop gestaan dat er niets tegen gedaan werd. Na een onderhoud met de Eerwaarde Moeder, waardoor laatstgenoemde te laat kwam voor de vespers, was er niet verder over gesproken. De dood was per slot van rekening een tijdelijke onderbreking van een langere reis, een gebeurtenis die in een huis Gods evenzeer begroet als geveesd diende te worden.

In haar laatste uren was ze waanzinnig van pijn en koorts geworden. De sterkste kruidenaftreksels boden geen verlichting meer. Terwijl ze haar lijden eerst moedig had gedragen, kon men

haar toen de hele nacht horen jammeren als een dier, een wanhopig geluid dat de jongere nonnen in hun aangrenzende cellen op angstwekkende wijze uit de slaap hield. Tijdens dat kreunen liet ze af en toe woorden horen, uitgeschreeuwd in plotselinge opwellingen, of gefluisterd als regels uit een bezeten gebed, maar onverstaanbaar; Latijn, Grieks en Toscaans, aan elkaar geplakt met zware, verbale lijm.

Eindelijk was ze door God verlost op een ochtend, net toen een volgende dag van lijden was aangebroken. De priester die was gekomen om het laatste oliesel toe te dienen, was vertrokken, en ze was alleen met een van de pleegzusters; zij vertelde later hoe Lucretia's gezicht, op het moment dat de ziel vertrok, als door een wonder veranderde; de pijnrimpels smolten weg zodat de huid gaaf achterbleef, doorschijnend bijna; een herinnering aan de piepjonge non die zo'n dertig jaar eerder bij de kloosterpoort was gearriveerd.

Haar dood werd officieel bekendgemaakt bij de metten. Vanwege de hitte (de temperatuur van de afgelopen dagen had de boter in de keuken doen smelten) leek het noodzakelijk het lijk die dag nog te begraven. Het was de gewoonte van het klooster elke overleden non naast haar smetteloze ziel de waardigheid van een rein lichaam te schenken en haar te kleden in een schoon, nieuw habijt; de trouwjapon voor de bruid die eindelijk met haar goddelijke bruidegom verenigd werd. Dat ritueel werd altijd voltrokken door zuster Magdalena, die de apotheek beheerde en de medicijnen toediende (en die speciale dispensatie had gekregen om tijdens deze zeer goddelijke bezigheid naar vlees te kijken), bijgestaan door een jongere non, zuster Maria, die uiteindelijk haar taak zou overnemen. Samen wasten ze het lichaam en kleedden het aan, en dan legden ze het in de kapel neer, waar het een dag zou blijven liggen terwijl de anderen in het klooster afscheid namen. Ditmaal echter was er geen behoefte aan hun dienstverlening. Zuster Lucretia, naar bleek, had een speciaal verzoek gedaan, vlak voordat ze stierf: of men haar lichaam onaangeroerd wilden laten, in het habijt waarin ze haar Heer al die jaren had gediend. Dat was op zijn zachtst gezegd ongewoon – de zusters overlegden onderling of dit als ongehoorzaamheid kon worden uitgelegd – maar de Eerwaarde

Moeder had het goedgekeurd, en het zou onaangevochten zijn gebleven als niet het nieuws was gekomen, diezelfde ochtend nog, dat in het dorp daar in de buurt de pest was uitgebroken.

Het klooster werd weliswaar van het dorp Lora Chofena gescheiden door een vermoeiende rit te paard, maar de pestilentie verspreidt zich met dezelfde snelheid als die van paardenhoeven. Het eerste teken had zich kennelijk drie dagen eerder voorgedaan, toen een jonge boerenknaap koorts had gekregen, met builen over zijn hele lichaam; die builen waren onmiddellijk gaan etteren en bleken uiterst besmettelijk. Twee dagen later was hij gestorven. Tegen die tijd waren zijn jongere broer en de bakker uit de buurt eveneens besmet. Men kwam te weten dat de jongen de week daarvoor in het klooster was geweest om meel en groenten af te leveren. Men fluisterde nu dat de duivelse ziekte uit het klooster afkomstig was en dat de zuster die nu gestorven was, de ziekte had overgebracht. Hoewel de Eerwaarde Moeder zich niet interesseerde voor dom gepraat en het verloop van besmettingen even snel kon uitrekenen als iedere andere vrouw, was het van belang dat ze goede contacten met het dorp bleef onderhouden: het klooster was voor veel dingen afhankelijk van de bewoners daar, en het viel niet te ontkennen dat zuster Lucretia niet alleen onder pijnen, maar ook onder koortsen was gestorven. Als zij de ziekte had doorgegeven, geloofde men algemeen dat de pestilentie zou voortleven in haar kleding en later door de aarde heen zou breken om weer actief te worden. Omdat de Eerwaarde Moeder een paar jaar eerder acht zusters aan een epidemie had verloren, weigerde zij, niet alleen vanwege de reputatie van haar huis, maar ook vanwege haar verplichtingen tegenover haar kudde, de laatste wens van Lucretia te vervullen, en bepaalde ze dat haar kleding verwijderd en verbrand zou worden, en dat men het lijk moest ontsmetten voordat het rechtstreeks aan gewijde aarde werd toevertrouwd.

Het lichaam van zuster Lucretia lag op het bed uitgestrekt. Het uitstel hield in dat de lijkstijfheid al tot haar ledematen begon door te dringen. De beide zusters deden hun werk nerveus en gehaast, met snoeihandschoenen uit de boomgaard, de enige bescherming tegen besmetting die het klooster kon bieden. Ze maakten de kap los en trokken de stof weg van de hals. Het haar

van de dode non lag plat van het zweet, hoewel haar gezicht zacht en kalm bleef – een herinnering aan die middag in de kruidenthof. Ze maakten het habijt bij de schouders los en sneden het over het midden open, en verwijderden de stof die doortrokken was van het zweet van de overledene. Ze waren vooral heel voorzichtig bij de huid rondom het gezwel, waar het habijt, en vervolgens de hemdjurk, stevig tegen de huid geplakt zaten. Tijdens haar ziekte was dit deel van haar lichaam zo pijnlijk geweest dat zusters die haar in de kruisgang passeerden, een stap opzij hadden gedaan om niet langs haar te strijken, want dan zou ze een kreet van pijn geslaakt hebben. Het was vreemd dat ze nu zo stil lag terwijl zij ruw aan het vochtige hoopje stof en vlees rukten ter grootte van een kleine meloen, sappig onder hun vingers. Het raakte niet gemakkelijk los. Ten slotte gaf zuster Magdalena, die in haar magere vingers een kracht bezat die niet bij haar leeftijd paste, een stevige ruk, en de stof raakte los van het lichaam en nam voor hun gevoel tegelijk het hele gezwel mee.

De oude non slaakte een kreetje toen de massa vetweefsel losraakte in haar gehandschoende hand. Waar het gezwel had gezeten, was de huid gezond: geen wond, geen bloed of etter, in het geheel geen afscheiding. Het dodelijke gezwel van zuster Lucretia had haar lichaam niet beschadigd. Dat mocht een wonder heten. En als daar niet die ondraaglijke stank in die kleine kloostercel was geweest, zouden ze misschien ter plekke op hun knieën zijn gevallen om Gods grootmoedigheid te loven. Het leek echter of de stank erger werd nu het gezwel verwijderd was. Daarom bekeken ze het eens wat beter.

Nu het van het lichaam bevrijd was, lag het in de hand van de zuster, een zakje van gezwollen huid waaruit aan de ene kant een zwarte vloeistof droop, smerig als rottend afval, alsof de ingewanden van de brave zuster op een of andere manier uit haar lichaam in het gezwel waren gelekt. Magdalena smoorde een zacht gekreun. Het zakje gleed uit haar vingers en viel neer op de stenen, waar het barstte, zodat vloeistof en bloed over de vloer sproeiden. In de poel konden ze nu vormen onderscheiden: zwarte kronkels en klonters bloed, ingewanden, organen. Hoewel het jaren geleden was dat de oudere non in de keuken had gewerkt, had ze ge-

noeg geslachte karkassen gezien om het verschil te weten tussen menselijke en dierlijke organen.

De eerwaarde zuster Lucretia was, zo leek het, niet aan een gewel overleden, maar aan een door haarzelf aangebrachte blaas vol varkensdarmen.

Deze openbaring zou al schokkend genoeg zijn geweest, maar wat volgde, was nog erger. Maria was degene die het opmerkte: de zilverkleurige streep op de huid van het lijk, die zich rond de rand van de schouder boog, en steeds breder werd boven het sleutelbeen, tot hij verdween onder wat restte van de hemdjurk. Ditmaal nam de jongere non het initiatief: ze sneed de hemdjurk open en rukte die in één keer weg, tot het lijk naakt op het bed lag.

Even begrepen ze niets van wat ze toen zagen. Lucretia's naakte vlees was wit, als de marmeren huid van de Madonna op het zijaltaar in de kapel. Het lichaam was oud, buik en borsten verslapt door ouderdom, maar met weinig overtollig vet, en dat betekende dat de beeltenis zijn proporties had behouden.

De geschilderde lijn werd dikker bij het sleutelbeen en kreeg meer vorm en inhoud, veranderde van een staart in het lijf van een slang, zilvergroen gekleurd, en zo levensecht dat je, tegen de tijd dat hij over de borst was gekronkeld, had kunnen zweren dat je zijn spieren onder de huid zag bewegen. Hij klom tot vlak bij de rechtertepel en kronkelde rond de donkere tepelhof voordat hij van de borst afgleed en naar de buik dook. En toen, terwijl hij naar haar liezen ging, werd het lijf platter in afwachting van de kop van het reptiel. De ouderdom had kaalslag veroorzaakt in wat ooit een bosje schaamhaar was geweest – nu nog slechts wat kroezige krulletjes. Daardoor werd nu zichtbaar wat onzichtbaar zou zijn geweest voor ieder ander dan een gedreven zoeker.

Op het punt waar het slangenlijf in een kop veranderde, was niet de schedel van een reptiel te zien, maar de zachte, meer afgeronde vorm van het gezicht van een man: het hoofd achterover, de ogen gesloten als van verrukking, en de tong, even lang als die van een slang, uit de mond schietend, neerwaarts, naar zuster Lucretia's geslacht.

Deel een

Klooster van de H. Vitella, Loro Chofena,
augustus 1528

Testament van zuster Lucretia

Een

Wanneer ik er nu op terugkijk, zie ik het eerder als trots dan als vriendelijkheid dat mijn vader dat voorjaar die jonge schilder mee terugbracht uit het noorden. De kapel in ons palazzo was niet zo lang daarvoor gereedgekomen, en al enige maanden was hij op zoek geweest naar het juiste paar handen voor de altaarfresco's. Niet dat Florence zelf over onvoldoende schilders beschikte. De stad was vervuld van de geur van verf en van het krassen van inkt op de contracten. Het kwam voor dat je niet op straat kon lopen uit vrees in een of andere modderkuil van bouwwerken te vallen. Iedereen die geld bezat, wilde niets liever dan God en de republiek eren door mogelijkheden te creëren voor kunst. Wat ik zelfs nu al hoor beschrijven als een Gouden Eeuw was destijds gewoon de mode van die tijd. Maar ik was toen nog jong, en als tal van anderen begoocheld door al die feestelijkheid.

De kerken waren het mooist. God was aanwezig tot in het pleisterwerk dat op de muren werd aangebracht in afwachting van de fresco's: vleesgeworden evangelieverhalen voor ieder met ogen om te zien. Alleen degenen die keken, zagen nog iets anders bovendien. Leven en dood van Onze Heer mogen zich dan hebben afgespeeld in Galilea, maar zijn leven werd herschapen in de stad Florence. De aartsengel Gabriël bracht Gods boodschap over aan Maria onder de bogen van een loggia van Brunelleschi, de Drie Koningen liepen vooraan bij processies door het Toscaanse landschap en de wonderen van Christus speelden zich af binnen de stadsmuren, de zondaars en de zieken in Florentijnse kleding en de groepen getuigen met bekende gezichten; een massa hoogwaardigheidsbekleders met onderkinnen en een dikke neus staarde vanaf de fresco's neer op hun levende tegenhangers in de voorste banken.

Ik was bijna tien toen Domenico Ghirlandaio zijn fresco's voor de familie Tornabuoni in de middenkapel van de Santa Maria No-

vella voltooide. Dat kan ik me nog zo goed herinneren, omdat mijn moeder het me had opgedragen. ‘Dit moment moet je onthouden, Alessandra,’ zei ze. ‘Die schilderijen zullen onze stad grote roem bezorgen.’ En allen die ze zagen dachten dat eveneens.

Mijn vaders fortuin wolkte destijds omhoog in de stoom van de verfvaten in de achterstraatjes van Santa Croce. De geur van cochénille herinnert me nog steeds aan hem, wanneer hij terugkwam uit het pakhuis, met het stof van vermalen insecten uit verre landen diep in zijn kleding. Tegen de tijd dat de schilder bij ons kwam wonen, in 1492 – ik herinner me dat jaartal omdat Lorenzo de’ Medici dat voorjaar gestorven was – had de Florentijnse voorkeur voor flamboyant gekleurde lakense stoffen ons rijk gemaakt. Ons pas voltooide palazzo lag in het oosten van de stad, tussen de grote kathedraal van Santa Maria del Fiore en de kerk van Sant’ Ambrogio. Het telde drie etages, had twee binnenplaatsen, een eigen kleine, ommuurde tuin, en een ruimte voor mijn vaders bedrijf op de benedenverdieping. Ons wapen sierde de buitenmuren, en hoewel de goede smaak van mijn moeder een groot deel van de overdrijving die met nieuw geld gepaard gaat onder controle wist te houden, wisten we allemaal dat het slechts een kwestie van tijd was voordat ook wij zouden poseren voor onze eigen evangelieportretten, zij het ook dat die dan voor onze privé-kapel bestemd waren.

De avond dat de schilder kwam staat scherp in mijn geheugen geëetst. Het is winter, en de natuurstenen balustraden zijn met een laagje ijs bedekt wanneer mijn zuster en ik op de trap tegen elkaar botsen, in ons nachtgoed, hangend over de leuning om te kijken naar de paarden die op de grote binnenplaats aankomen. Het is laat en iedereen was al in diepe slaap, maar mijn vaders thuiskomst is een reden tot vreugde, niet alleen omdat hij weer veilig en wel thuis is, maar omdat zich, tussen de manden vol monsters, altijd speciaal laken voor de familie bevindt. Plautilla is al buiten zichzelf van gespannen verwachting, maar ja, zij is verloofd en denkt alleen maar aan haar bruidsschat. Mijn broers daarentegen schitteren door afwezigheid. Ondanks de goede naam van onze familie en ondanks de fraaie stoffen leven Tomaso en Luca eerder als wilde katten dan als burgers – ze slapen overdag en gaan ’s nachts op

jacht. Onze huisslavin Erila, de bron van alle roddels, zegt dat zij de reden zijn waarom fatsoenlijke vrouwen nooit na donker op straat aangetroffen mogen worden. En toch, als mijn vader merkt dat ze weg zijn, komen er problemen.

Maar nu nog niet. Voor even worden we allemaal meegesleept door de pracht van het moment. Toortsen werpen hun licht in het duister, terwijl rijknechten de paarden met hun snuivende adem die wolkjes vormt in de ijzige lucht kalmeren. Vader is al afgestegen, zijn gezicht vertoont vuile strepen, zijn glimlach is rond als een koepel terwijl hij naar boven wuift, naar ons, en wendt zich dan tot mijn moeder die de trap af komt om hem te begroeten, in een roodfluwelen gewaad dat stevig over de borst gesloten is, en met haar haren loshangend over haar rug, als een gouden rivier. Overall is gedruis en licht en een heerlijk gevoel van veiligheid, maar dat wordt niet door iedereen gedeeld. Schrijlings op het laatste paard zit een slungelige jongeman, met zijn mantel als een rol stof om zich heen gewikkeld, en door de kou en de vermoeidheid van de reis leunt hij gevaarlijk ver voorwaarts in het zadel.

Ik herinner me: toen de palfrenier hem benaderde om de teugels over te nemen, werd hij met een schok wakker, en zijn handen trokken de teugels weg, alsof hij een overval vreesde; mijn vader moest naar hem toe lopen om hem te kalmeren. Ik was te veel van mezelf vervuld om me te realiseren hoe vreemd het voor hem moet zijn geweest. Ik had nog niet gehoord hoe anders het noorden was, hoe de vochtigheid en de waterige zon alles veranderden, van het licht in de lucht tot aan het licht in de ziel. Natuurlijk wist ik toen nog niet dat hij schilder was. Voor mij was hij gewoon weer een bediende. Mijn vader echter behandelde hem vanaf het eerste begin heel zorgzaam; hij praatte tegen hem op rustige toon, hielp hem van het paard en koos een afzonderlijke kamer aan de achterste binnenplaats als woonruimte voor hem.

Later, als mijn vader de Vlaamse gobelins voor mijn moeder uitpakt en de rollen melkweit geborduurd batist voor ons ontrolt ('De vrouwen van Rennes worden vroeg blind in dienst van de schoonheid van mijn dochters'), vertelt hij ons hoe hij hem had gevonden, een weesjongen die grootgebracht was in een klooster aan de rand van de noordelijke zee, waar water het land bedreigt.

Hoe zijn talent met de pen elk gevoel van religieuze roeping had overstemd, zodat de monniken hem in de leer hadden gedaan bij een meester, en toen hij was teruggekomen, had hij uit dankbaarheid niet alleen zijn eigen cel, maar ook die van alle andere monniken beschilderd. Dat waren de schilderijen die zoveel indruk op mijn vader hadden gemaakt dat hij ter plekke besloten had hem aan te bieden onze kapel te verfraaien. Al moet ik daaraan toevoegen dat mijn vader alles van lakense stoffen wist, maar dat hij geen groot kunstkenner was, en ik neem aan dat zijn besluit evenzeer ingegeven was door geldmotieven, want hij heeft altijd een goed oog voor een koopje gehad. En de schilder? Tja, zoals mijn vader het uitdrukte – er waren geen wanden meer die hij kon beschilderen, en de roem van Florence als het Rome of Athene van onze tijd zal hem ongetwijfeld hebben aangemoedigd daar zelf eens een kijkje te nemen.

En zo geschiedde het dat de schilder in ons huis kwam wonen.

De volgende ochtend gingen we naar de Santissima Annunziata om onze dank te bewijzen voor mijn vaders veilige thuiskomst. Die kerk ligt naast het Ospedale degli Innocenti, het vondelingenhospitaal waar jonge vrouwen hun pasgeboren bastaards op het wiel leggen, waarna de kinderen door de nonnen worden verzorgd. Wanneer we daar voorbijkomen, stel ik me voor dat ik de zuigelingen hoor huilen terwijl het wiel almaar ronddraait, naar binnen toe, maar mijn vader zegt dat wij een stad met grote liefdadigheid zijn, en dat er in het wilde noorden plaatsen zijn waar je baby's ziet tussen het afval of als wrakhout de rivier af ziet drijven. We zitten samen in de middelste banken. Boven ons hoofd hangen grote scheepsmodellen, geschonken door mensen die schipbreuken hebben overleefd. Mijn vader heeft er een keer een meegemaakt, maar hij was destijds nog niet rijk genoeg om een gedenkteken voor in de kerk te bestellen, en op zijn laatste zeereis heeft hij alleen aan gewone zeeziekte geleden. Hij en mijn moeder zitten stijf rechtop en je kunt voelen dat hun geest op Gods goedheid geconcentreerd is. Wij kinderen zijn minder heilig. Plautilla is nog opgewonden bij de gedachte aan haar geschenken, terwijl Tomaso en Luca eruitzien alsof ze liever in bed zouden liggen, al houdt mijn vaders afkeuring hen wakker.

Als we terugkomen, ruikt het huis naar feestelijk eten – de zoetheid van geroosterd vlees en gekruide sauzen lekt over de trap uit de bovenkeuken naar beneden naar de binnenplaats. We eten wanneer de middag wegzinkt in de avond. Eerst danken we God, dan stoppen we ons vol: gekookte kapoen, geroosterde fazant, forel en verse pasta's, gevolgd door saffraanpudding en custardpudding met een laagje gebrande suiker. Iedereen zet zijn beste beentje voor. Zelfs Luca houdt zijn vork goed vast, al kun je zien dat zijn vingers jeuken om het brood te pakken en door de saus te halen.

Ik ben al helemaal opgewonden bij de gedachte aan onze nieuwe logé. Vlaamse schilders worden zeer bewonderd in Florence omdat ze zo nauwkeurig zijn en zo spiritueel, op een liefdevolle manier. 'Gaat hij ons allemaal dus schilderen, vader? Dan moeten we toch voor hem poseren?'

'Inderdaad. Dat is voor een deel de reden waarom hij is meegekomen. Ik vertrouw erop dat hij een schitterende herinnering aan het huwelijk van je zus zal maken.'

'In dat geval zal hij mij als eerste schilderen!' Plautilla is zo blij dat de melkpudding uit haar mond op het tafellaken spat. 'En dan Tomaso, als oudste, en dan Luca, en dan Alessandra. Hemeltje, Alessandra, tegen die tijd zal je nog langer zijn geworden.'

Luca kijkt op van zijn bord en grijnst met volle mond, alsof dat de leukste grap is die hij ooit heeft gehoord. Maar ik kom net uit de kerk en ben vervuld van Gods liefde voor mijn hele familie. 'Toch zal hij een beetje moeten opschieten. Ik heb gehoord dat een van de schoondochters van de familie Tornabuoni al in het kraambed was gestorven tegen de tijd dat Ghirlandaio haar op zijn fresco onthulde.'

'Daar hoeven we met jou niet bang voor te zijn. Dan zul je eerst een echtgenoot moeten zien te vinden.' Tomaso zit naast me, dus versta ik als enige zijn beledigende woorden.

'Wat zei je daar, Tomaso?' Mijn moeders stem is rustig maar scherp.

Hij trekt zijn engelachtigste gezicht. 'Ik zei: "O, wat heb ik een dorst." Geef de wijnkaraf eens door, lieve zus.'

'Natuurlijk, broertje.' Ik pak de karaf, en terwijl die zijn kant uit

komt, glijdt hij uit mijn hand en bespat de vallende wijn zijn nieuwe tuniek.

‘O, mama,’ hij ontploft, ‘dat heeft ze expres gedaan.’

‘Niet waar!’

‘Zij-’

‘Kinderen... kinderen... jullie vader is moe en jullie maken allebei te veel lawaai.’

Het woord ‘kinderen’ mist zijn effect niet op Tomaso, en hij zwijgt, knorrig. In de stilte die volgt, neemt het geluid van Luca die met open mond zit te kauwen enorme proporties aan. Mijn moeder verschuift ongeduldig in haar stoel. Onze manieren stellen haar zwaar op de proef. Zoals de leeuwentemmer in de Menagerie van de stad een zweep gebruikt om het gedrag van de dieren onder controle te houden, zo heeft mijn moeder De Blik geperfectioneerd. Die past ze nu toe op Luca, hoewel die vandaag zo helemaal opgaat in het genot van zijn eten dat ik hem een trap onder tafel moet geven om zijn aandacht te trekken. Wij zijn haar levenswerk, haar kinderen, en er moet nog zoveel aan ons geschaafd worden.

‘En toch,’ zeg ik, wanneer ik het gevoel krijg dat we weer mogen praten, ‘kan ik niet wachten hem te ontmoeten. O, wat zal hij je dankbaar zijn, vader, dat je hem hierheen hebt meegenomen. Dat zijn we trouwens allemaal. Het zal ons een eer zijn, onze plicht als christelijk gezin, om voor hem te zorgen en te maken dat hij zich thuis voelt in onze mooie stad.’

Mijn vader fronst zijn wenkbrauwen en wisselt even een blik met mijn moeder. Hij is een hele tijd weg geweest en was kennelijk vergeten hoe vaak zijn jongste dochter er van alles uitflapt. ‘Ik denk dat hij heel goed voor zichzelf kan zorgen, Alessandra,’ zegt hij streng.

Ik begrijp de waarschuwing, maar er staat te veel op het spel om nu te stoppen. Ik schep adem. ‘Ik heb horen zeggen dat Lorenzo de Prachtlievende zoveel waardering heeft voor de schilder Botticelli dat hij hem aan zijn tafel laat eten.’

Er valt even een veelzeggende stilte. Ditmaal brengt De Blik me tot zwijgen. Ik sla mijn ogen neer en concentreer me weer op mijn bord. Naast me voel ik Tomaso’s triomfantelijke grijns.

En toch is het waar. Sandro Botticelli zit inderdaad aan de tafel van Lorenzo de' Medici. En de beeldhouwer Donatello had de gewoonte door de stad te wandelen in een scharlaken mantel die hem, ter ere van zijn bijdrage aan de republiek, geschonken was door Cosimo, de grootvader van Lorenzo. Mijn moeder heeft me meermaals verteld dat ze hem als jong meisje vaak had gezien, hij werd door iedereen gegroet, mensen gingen voor hem opzij – hoewel dat evenveel te maken kan hebben gehad met zijn humeurigheid als met zijn talent. Het treurige feit is echter dat ik, hoewel Florence wemelt van de schilders, er zelf nog nooit een heb ontmoet. Hoewel onze familie niet zo streng is als sommige andere, zijn de kansen voor een ongehuwde dochter om te verkeren in het gezelschap van wat voor mannen ook, laat staan in dat van handwerkers, strikt beperkt. Natuurlijk heeft dat niet verhinderd dat ik ze in de geest heb ontmoet. Iedereen weet dat er plaatsen in de stad zijn waar ateliers van kunstenaars zijn. De grote Lorenzo heeft er zelf een gesticht, en zijn kamers en tuinen gevuld met beeldhouwwerken en schilderijen uit zijn eigen klassieke verzameling. Ik stel me een gebouw vol licht voor, met een geur van kleuren als was hij afkomstig uit een stoofpot op het vuur, een ruimte even eindeloos als hun verbeelding.

De tekeningen die ikzelf tot die tijd heb gemaakt, zijn uitgevoerd in zilverstift, moezaam in palmhout gegrift, of in zwart krijt als ik dat kon vinden. De meeste heb ik weggegooid als rommel, en de beste zijn goed verstopt (het is me al vroeg duidelijk gemaakt dat de kruissteekjes van mijn zus meer bewondering zouden oogsten dan al mijn schetsjes). Ik heb er dus geen idee van of ik kan schilderen of niet. Ik ben net Icarus zonder vleugels. Maar het verlangen om te vliegen in me is heel sterk. Ik denk dat ik altijd heb uitgekeken naar een Daedalus.

Ik was destijds nog jong, dat weet u: bij mijn volgende verjaardag zou ik vijftien worden. Een uiterst simpel rekensommetje zou onthullen dat ik verwekt was in het heetst van de zomer, een ongunstige tijd voor een kind om aan het leven te beginnen. Tijdens mijn moeders zwangerschap, toen de stad in beroering was na de samenzwering van de Pazzi, was er een gerucht dat zij bloeddorstigheid en geweld had gezien in de straten. Ik heb eens opgevan-

gen dat een bediende meende dat mijn eigenzinnigheid het gevolg kon zijn van die zonde. Of misschien lag het aan de voedster naar wie ze me gestuurd hebben. Tomaso, die altijd strikt de waarheid sprak wanneer die iets boosaardigs had, heeft me verteld dat zij later aangeklaagd is wegens prostitutie, dus wie weet wat voor vochten en lusten ik uit haar borsten heb gezogen. Wel zegt Erila dat hij dat alleen uit jaloezie zegt, zijn manier om zich te wreken voor al zijn nederlagen in de leskamer.

Wat de reden ook mag zijn – omtrent mijn veertiende was ik een eigenaardig kind, eerder geneigd tot studie en argumenteren dan tot plicht. Mijn zuster, die zestien maanden ouder was dan ik en het jaar daarvoor was gaan bloeden, was toegezegd aan een man van goede familie, en er was zelfs sprake geweest van een al even illustere verbintenis voor mij (naarmate ons fortuin groeide, namen ook mijn vaders verwachtingen van geslaagde huwelijken toe), ondanks mijn eigenzinnigheid, die steeds duidelijker voor den dag kwam.

In de weken na de komst van de schilder volgde mijn moeder me met arendsogen, ze hield me opgesloten in de leskamer, of ik moest helpen met Plautilla's uitzet. Maar toen werd ze weggeroepen naar Fiesole, naar haar zuster, die zo ingescheurd was door de geboorte van een enorm groot kind dat ze vrouwelijk advies nodig had. Ze vertrok met achterlating van instructies dat ik mijn leerwerk moest doen en moest gehoorzamen aan wat mijn leermeesters en mijn oudere zus zeiden. En ik zei dat ik me daaraan zou houden, al was ik dat bepaald niet van plan.

Ik wist al waar ik hem kon vinden. Net als een slechte republiek prijst mijn familie officieel de deugd aan, maar wordt ondeugd in het verborgene beloond, en roddels zijn altijd te koop, hoewel Erila me die in dit geval voor niets doorgaf.

‘De roddels zeggen dat er niets te roddelen valt. Niemand weet iets. Hij houdt zich afzijdig, eet op zijn kamer en praat met niemand. Hoewel – Maria zegt dat ze hem in het holst van de nacht heeft zien ijsberen op de binnenplaats.’

Het is middag. Ze heeft mijn haarspelden losgemaakt en de gordijnen dichtgetrokken voor mijn middagdutje en staat op het punt weg te gaan, wanneer ze zich omdraait en me recht aankijkt.

‘We weten allebei dat het verboden is dat jij hem bezoekt, ja toch?’

Ik knik, mijn ogen gericht op het houtsnijwerk van het ledikant; een roos met evenveel blaadjes als mijn leugentjes. Er valt een stilte waarin zij, zo zou ik graag denken, sympathiek staat tegenover mijn ongehoorzaamheid. ‘Over twee uur kom ik terug om je te wekken. Slaap wel.’

Ik wacht tot de zonnewarmte het huis tot zwijgen heeft gebracht, dan glijd ik de trap af en loop naar de achterste binnenplaats. De hitte kleeft al aan de stenen, en zijn deur staat open, vermoedelijk om elk licht briesje op te vangen. Ik sluip geruisloos over de hete binnenplaats en glip naar binnen.

Het is er donker, in de strepen daglicht dansen stofdeeltjes. Het is een naargeestig kamertje met alleen een tafel en een stoel en een rij emmers in de ene hoek, en een deur op een kier die naar een kleinere binnenkamer leidt. Ik duw die deur wat verder open. De duisternis is diep en mijn oren werken harder dan mijn ogen. Zijn ademhaling is langgerekt en gelijkmatig. Hij ligt op een strozak tegen de wand, met zijn hand uitgestrekt over wat losse papieren. De enige andere mannen die ik slapend heb gezien, zijn mijn broers, en die snurken luid. Juist die zachte ademhaling van hem verontrust me. Mijn maag krimpt ineen van dat geluid, maakt dat ik me een indringer voel, wat ik ook b en, en ik trek de deur achter me dicht.

De voorkamer is nu lichter. Boven de tafel hangt een reeks gekreukelde papieren: tekeningen van de kapel, overgenomen van de bouwtekeningen, gescheurd en groezelig met vlekken van metselwerk. Opzij daarvan hangt een houten crucifix, primitief bewerkt maar opmerkelijk, waaraan Christus’ lichaam zo zwaar hangt dat je het gewicht van zijn vlees, zoals het aan de spijkers hangt, kunt voelen. Daaronder zie ik wat schetsen, maar terwijl ik ze pak, trekt de wand ertegenover mijn aandacht. Daarop is iets getekend, rechtstreeks op het afbladderende pleisterwerk. Twee gestalten, half voltooid: links een lange, slanke engel, geveerde vleugels, welven zich licht als rook, achter hem, en tegenover hem een Madonna, met een onnatuurlijk lange, slanke gestalte, spookachtig zwevend, met haar voeten hoog boven de grond. Ik doe een stap dicht-

terbij om beter te kijken. De vloer staat vol met stompjes kaars die in een plasje gesmolten was zijn geplaatst. Slaapt hij overdag en werkt hij 's nachts? Dat zou een verklaring zijn voor de ijle Maria-figuur, een lijf dat langer wordt in flakkerend kaarslicht. Maar hij had voldoende licht gehad om haar gezicht levendig te maken. Ze ziet er noordelijk uit, de haren zijn strak naar achter getrokken, zodat een breed voorhoofd zichtbaar wordt; daardoor herinnert haar hoofd me aan een volmaakt gevormd bleek ei. Ze staart met grote ogen naar de engel en ik kan een bevende opwinding in haar voelen, als bij een kind dat een of ander groot geschenk heeft gekregen en niet helemaal begrijpt dat het zo geboft heeft. Hoewel ze misschien niet zo vrijpostig zou moeten doen tegenover Gods bode, is haar aandacht zo vervuld van vreugde dat het aanstekelijk werkt. Het doet me denken aan een schets waarmee ik aan mijn eigen Maria Boodschap werk, en dan verschijnt er een bos op mijn gezicht, omdat mijn werk zo klungelig is.

Het geluid is eerder een grauw dan losse woorden. Hij moet geruisloos van zijn bed zijn opgestaan, want als ik me met een ruk omdraai, staat hij in de deuropening. Wat herinner ik me van dat moment? Zijn lichaam is lang en slungelig, zijn onderhemd verfrommeld en gescheurd. Zijn gezicht is breed onder een wirwar van lang, donker haar en hij is langer dan ik me herinnerde van die eerste avond, langer en op de een of ander manier woester. Hij is nog half in slaap en zijn lichaam verspreidt de geur van opgedroogd zweet. Ik ben gewend aan een huis waar de lucht verfrist wordt met geuren van oranjebloesem en rozen. Hij stinkt naar de straat. Ik geloof dat ik tot op dat moment echt had gedacht dat kunstenaars op een of andere manier rechtstreeks van God kwamen, en daarom meer geest waren, en minder man. De schok van zijn lijfelijkeid spoelt al mijn resterende moed weg.

Hij staat daar met zijn ogen in het licht te knipperen, en duikt dan opeens op me af, rukt de papieren uit mijn hand. 'Hoe durf je!' Ik slaak een kreetje wanneer hij me opzijduwt. 'Ik ben de dochter van je patroon, Paolo Cecchi.'

Hij lijkt me niet te horen. Hij rent naar de tafel, graait de overige schetsen bij elkaar, en al die tijd mompelt hij zacht: 'Noli tangere... noli tangere.' Ach, natuurlijk. Er was iets wat mijn vader

vergeten had ons te vertellen. Onze schilder is opgegroeid te midden van monniken, en hoewel zijn ogen hier misschien kunnen werken, is dat niet het geval met zijn oren.

‘Ik heb niets aangeraakt,’ roep ik geschrokken. ‘Ik keek alleen maar. En als je hier geaccepteerd wilt worden, zul je onze taal moeten leren. Latijn is de taal van priesters of geleerden, en niet van schilders.’

Mijn antwoord, of misschien de indruk die mijn vloeiend Latijn maakte, bracht hem tot zwijgen. Hij stond er verstart bij, zijn lichaam beefde. Het was moeilijk te zeggen wie van ons op dat moment het bangst was. Ik zou de benen hebben genomen, ware het niet dat ik aan de overkant van de binnenplaats het kamermeisje van mijn moeder uit de voorraadkamer zag komen. Hoewel ik bondgenoten had in de bediendenkamers, had ik daar ook vijanden, en Angelica had sinds lang duidelijk gemaakt dat haar loyaliteit elders lag. Als ik nu werd ontdekt, was niet na te gaan wat een schandaal dat in huis zou veroorzaken.

‘Je kunt er zeker van zijn dat ik je tekeningen niet beschadigd heb,’ zei ik haastig, omdat ik een volgende uitbarsting absoluut wilde voorkomen. ‘Ik ben geïnteresseerd in de kapel. Ik was alleen gekomen om te zien hoe je ontwerpen vorderden.’

Hij mompelt weer iets. Ik wacht tot hij het herhaalt. Dat duurt een hele tijd. Eindelijk kijkt hij op, ziet me aan, en terwijl ik naar hem staar, dringt het voor het eerst tot me door hoe jong hij is – wel ouder dan ik, ja, maar veel zal het niet schelen – en hoe bleek en vaal zijn huid is. Natuurlijk weet ik dat mensen in andere landen een andere huidskleur hebben. Mijn eigen Erila is zwart verbrand door het woestijnzand van Noord-Afrika, waar ze vandaan komt, en destijds kon je alle mogelijke kleuren zien op de markten van de stad, omdat Florence zo’n honingpot was voor de handel. Zijn bleekheid echter is anders – die herinnert aan vochtige steen en zonloze hemels. Eén enkele dag onder de Florentijnse zon zou die tere huid vast en zeker doen verschrompelen en verbranden.

Wanneer hij eindelijk wat zegt, beeft hij niet meer, maar dat heeft hem moeite gekost. ‘Ik schilder in dienst van God,’ zei hij, als een novice die een litanie reciteert die hem onderwezen is, maar die hij niet helemaal begrijpt. ‘En het is mij verboden met vrouwen te praten.’

‘O ja?’ zei ik, geërgerd door zijn afwijzing. ‘Dat verklaart dan misschien waarom je niet lijkt te weten hoe je ze moet schilderen.’ En ik wierp een blik op die langgerekte Madonna op de wand.

Zelfs in het schemerdonker kan ik voelen hoe die woorden hem kwetsen. Even denk ik dat hij me opnieuw zal aanvallen, of zijn eigen regels zal doorbreken om me een scherp antwoord te geven, maar in plaats daarvan draait hij zich op zijn hakken om en struikelt, met de papieren tegen zijn borst gedrukt, terug naar het kamertje achterin, en slaat de deur achter zich dicht.

‘Je onbeleefdheid is al even erg als je onwetendheid, heerschappij,’ roep ik hem na om mijn verwarring te verbergen. ‘Ik weet niet wat je geleerd hebt in het noorden, maar hier in Florence leren onze kunstenaars het menselijk lichaam te eren als weerspiegeling van Gods volmaaktheid. Je kunt maar beter eerst de kunst in deze stad bestuderen, voordat je het gaat krabbelen hier op de muren.’

En in een vlag van eigendunk stap ik de kamer uit, het zonlicht in, zonder te weten of mijn stem door die deur heen is gedrongen.